

R: Dá se čekat, že se krize podobné té současné budou i nadále objevovat? A že ekonomie jako vědní disciplína, respektive matematika, kterou používá, bude jedním z důvodů?

D: Myslím si, že matematika vždy bude příčinou podobných problémů. Řekl bych ale, že je v poslední době přeci jen možné sledovat pár změn k lepšímu. Zaprvé, lidé si uvědomují, že existují různé matematické nástroje. Používání mnohých je přitom v ekonomii možné sledovat až v poslední době. Jako příklad bych uvedl teorii složitosti, která vychází z takzvaného *agent-based modelling*. V rámci tohoto přístupu namísto toho, aby ses snažil ekonomii popsat jako abstraktní soubor jednoduchých rovnic, dáš dohromady soubor samostatných jednotek.

Je to tak trochu jako počítačová hra. Řekneš si, že máš pár stovek obchodníků, pár stovek brokerů a nějaké společnosti. Každá z těchto jednotek má vlastnosti podobné svým předobrazům v reálném světě. Dáš to dohromady, uvedeš to do pohybu, a pak necháš věcem volný průběh. Tak můžeš zkonstruovat umělý trh, který se chová jako opravdový akciový trh. Pokud to uděláš (mimochodem, je to velmi zajímavé), zjistíš, že akciový trh nemá rovnovážný bod; že se chová jako zemětřesení; že

jde nahoru a najednou se zhroutí. A to naprosto odporuje obecně přijímanému ekonomickému mainstreamu a jeho teoriím.

Další věcí, kterou bych zmínil, je teorie sítí. Současné modely berou instituce jako nezávislé entity. Nepočítají s tím, že by se věci v rámci systému jaksi množily. Pokud tak analyzují jednu banku, její rizikový profil, pak neberou v potaz to, jakým způsobem je napojena na ostatní. Přitom pokud se podíváš na globální finanční systém, tak ti musí být jasné, že jde o síť. Máš centra, která představují střed. A ta jsou propojena nervy, což jsou peníze, které mezi nimi proudí. Můžeš k tomu využít i poznatky z biologie, kde zkoumáš, jak spolu komunikují jednotlivé části buňky. Pokud to uděláš, zjistíš, že jednotlivé součásti systému jsou v posledních několika desetiletích čím dál tím propojenější a na sobě závislejší.

A nejde jen o biologii. Do ekonomie se dostávají nové poznatky z matematiky, ale také třeba z psychologie nebo environmentalismu. Je fakt, že jsou kolem nás už po desetiletí. Ale v poslední době jsou najednou nějakou řekněme nezanedbatelnou částí lidí brány tak, že nabízejí skutečnou alternativu k současnému ekonomickému mainstreamu; k moderní ekonomii. A je možné, že i matematika, kterou ekonomie používá, se díky tomu změní.

To říkám a zároveň se jedním dechem vracím k něčemu, co už zmínil Tomáš. Přeceňujeme čísla. Připisujeme jim a matematice vůbec příliš velký význam. Takže je sice možné, že se nakonec pokusíme vyčíslit štěstí - a takové nápady se už objevily. Ale stejně tak je možné si prostě říci, že si štěstí vážíme. Nejde změřit, vyčíslit. Ale všichni víme, o co jde. Tečka.

R: Podobně jako Tomáš říkáš, že by se lidé měli zbavit slepé víry v čísla; závislosti na nich. To ale jde svým způsobem proti racionalitě, na které západní civilizace staví. Může se něco takového povést?

D: Bude to těžké. Víš, mluvili jsme tu o tom, že současný mainstream se opírá o tvrdá data, o tvrdou sílu. To vychází z předpokladu binární logiky. Něco je buď pravda, nebo to pravda není. Buď můžeš splatit svou půjčku, nebo ne. Jednoduché. U jiných otázek to ale tak jednoduché není. Jsi šťastný? Ano, nebo ne? To přece není moc dobrá otázka, chápeš? Nebo v oblasti práva. Často prostě není možné najít naprosto čisté rozdělení na dobro a zlo. Mnohdy je to někde uprostřed. A to nabourává onen pythagorejský předpoklad, že věci vycházejí z čísel. Je to prostě komplikovanější. Existuje víc odstínů šedé.

Ono to přitom vypadá tak, že to rozdělení na černou a bílou je součástí obranného mechanismu současného režimu. Řekněme, že já budu tvrdit, že by nějaký ekonomický model měl zahrnout i štěstí. Pokud někdo nechce, aby tam to štěstí bylo, řekne: Jestli chceš štěstí, pak by se nemělo počítat s penězi, ale měla by tam být rovnost. A následně přijde někdo s protiargumentem, který to zpochybní. Řekne: Hloupost. Znímám člověka, který vydělal hromadu peněz a byl díky tomu šťastný. Což dokazuje, že vaše teorie nedává smysl.

Automaticky tak nakonec skončíš u čísla, u něčeho tvrdého, o co se na pohled můžeš opřít. Pokud se od toho chceš oprostit, jde to ztuha. Nabouráváš totiž dominantní způsob myšlení. Nabouráváš přesvědčení, že pokud můžeš dát protiargument, pak je argument chybný. Protože přeci něco nemůže být částečně pravdivé a částečně chybné. Což znamená, že je třeba změnit způsob, jak věci vidíme a chápeme. Lidé musí být připraveni zkusit to jinak.

A součástí toho, mimochodem, by měl být i kritický pohled na věci, které teď bereme jako jistotu. Například HDP. Zkusme ho dát pod mikroskop. Zjistíme, že tak tvrdý není. Tváří se to jako matematika, to ano. Ale o matematiku ve skutečnosti nejde.

T: Přesně tak. Přitom i tato myšlenka je poměrně stará. My jsme se jen rozhodli ji ignorovat. Hera-
kleitos přišel se systémem, který se neopírá jen
o jedničky a nuly. Jak řekl, všechno se neustále
mění. Nic není jasné. Věci tak nelze měřit. Což
můžeme brát tak, že ničemu není možné připsat
pouze nulu a ničemu není možné připsat pouze
jedničku.

V každé touze je trocha strachu. A v každém
strachu je trocha touhy. V každé nenávisti je kou-
sek fascinace a v každé fascinaci je kousek nenávis-
ti. Není totiž možné přesně říci: toto je obava a toto
je touha - jde o dva propojené protiklady. Vše je
totiž obsažené ve všem.

Proboha, vždyť my už dávno věříme, že i tak
zdánlivě nesouvisející věci jako čas a prostor jsou
organicky propojené. Už na gymnáziu vám studen-
ti řeknou, že díky Einsteinovi víme, že čas a pro-
stor jsou propojené. Přitom v ekonomii stále věří-
me tomu, že lidé jsou nezávislé jednotky, které se
sice ovlivňují, ale mechanicky. Stylem ty mi něco
dáš, já dám něco tobě. Ale tak to přeci není!

Pokud se vrátím k Řekům, o kterých jsi, Davide,
mluvil: Řekové mýtus popsali tím nejkrásnějším
způsobem, jaký jsem slyšel: mýtus je něco, co se
nikdy nestalo - a přitom se to děje pořád. Prostě,
neexistuje nikdo, kdo by odpovídal nálepce prů-

měrný člověk, neexistuje žádný *homo economicus*; nikdy neexistovalo nic takového jako demokracie. Ale přesto je to všude kolem nás. Nevěříme našim modelům, ale vlastně jim věříme.

Věříme tak například v abstraktní koncept demokracie. Každý z nás by byl ochoten za něj položit život. Ale máte skutečně v Kanadě demokracii? Je tady v Británii? Máme demokracii v Česku? To je konflikt víry: abstrakce a její zhmotnění, inkarnace v realitu.

A s myšlenkou *homo economicus* je to podobné. Stejně jako je to svým způsobem i s náboženstvím. Jde o víru a zároveň o přiznaný mýtus. Ty staré mýty se alespoň opírají o přiznání víry. Říkají: věřím v to a to a to. Podle mě problémem naší doby je, že něco podobného si už odmítáme přiznat. Neříkáme, že věříme tomu, že je možné matematicky vyjádřit realitu, pravdu. Nepřiznáváme, že věříme tomu, že lidské bytosti jsou racionálními tvory (jak absurdní, když se to řekne nahlas!). A právě proto podle mě žijeme ve tmě. Možná, že v ještě větší tmě, než lidé ve starověku. Prostě proto, že si nepřiznáváme svoji víru. Oni si své víry totiž byli vědomi; přiznávali ji; každou neděli opakovali, že věří v Boha Stvořitele. My věříme, že nevěříme. Přitom věříme mnohem více než kdy předtím; věříme mnohem více věcem. A víra, pokud se začne

prezentovat jako pravda, je nebezpečná. Ostatně, všimněte si, že to je cíl každé ideologie: tvářit se, že není, že neexistuje, že je jaksi „přirozená“. Právě to podle mě do budoucna musíme změnit. Protože naše víra v ekonomii je v tuto chvíli silná, nepřiznaná, neuvědomělá - a právě proto je pomýlená.

